

Jazz-improvisatie – Deel III

De blues en de bluestoonladder

Peter Guidi

“So when the people in them times, they'd be sad and feelin' bad, and they'd sing blues; they didn't know how to sing nothin' else, but that old feelin' came to 'em. That's what they'd call the blues 'that old feelin'...”

Huddie (Lead Belly) Ledbetter

Een heel beknopte geschiedenis van de blues

De blues is een van de pijlers van de jazzmuziek en komt ook heel veel voor als bestanddeel van allerlei vormen van moderne lichte muziek. Invloeden van de blues zijn te horen in uiteenlopende muziekstijlen, van gospel tot hardrock. Zowat iedere vorm van lichte muziek die de twintigste eeuw heeft voortgebracht bevat de blues in een of andere vorm.

Hoewel bekend is dat de blues bestond aan het einde van de negentiende eeuw, moet de oorsprong ervan verder in het verleden worden gezocht, bij de 'work songs' die zwarte slaven in de zuidelijke staten van Amerika zongen bij het werk. Deze work songs waren afgeleid van Afrikaanse gezangen, die gebruikt werden om de groep bij het werk een ritme te geven. De gezangen dienden ook om nieuws en informatie van de ene groep naar de andere te verspreiden.

Gezien de omstandigheden is het niet moeilijk om ons voor te stellen dat de meeste berichten die op deze manier werden verspreid weinig goed nieuws bevatten. De uitdrukking 'feeling blue' was in het negentiende-eeuwse Engels al in gebruik in de betekenis 'je bedroeft of ongelukkig voelen'. Sinds die tijd tot vandaag de dag is de blues een middel om gevoelens van verlies, heimwee en melancholie tot uitdrukking te brengen. In bluesteksten komt vaak het thema 'treinen' en 'reizen' voor, dat meestal verwijst naar persoonlijke ervaringen van rondtrekkende blueszangers, die zich van de ene staat naar de andere lieten vervoeren door mee te liften in een lege goederenwagon. Veel van de

vroege blueszangers uit de Mississippi-delta begeleidden zichzelf op de gitaar met een ritme dat leek op het 'tsjoeke-tsjoeke'-ritme van de grote stoomlocomotieven. Hetzelfde rondwoelende ritme werd later door boogie-woogie-pianisten gebruikt in hun linkerhand-begeleidingen, bijvoorbeeld Meade Lux Lewis' *Honky Tonk Train Blues*.

De oudste opnames van blues dateren al uit 1925 en omvatten onder andere de beroemde *St. Louis Blues* van W.C. Handy, gezongen door de 'koningin van de blues', Bessie Smith, met de jonge Louis Armstrong op cornet. Met de voortdurende groei van de platenindustrie 'ontdekten' ambitieuze nieuwe platenmaatschappijen bluesartiesten, zoals Blind Lemon Jefferson en Mississippi John Hurt, en ze begonnen hun muziek op te nemen (veel van deze opnames zijn tegenwoordig in digitaal opgeknapt vorm verkrijgbaar op cd's). Opeens werd de blues populair, en Amerika had een nieuwe, eigen volksmuziek ontdekt, die een diepgaande invloed zou uitoefenen op de ontwikkeling van de lichte muziek over de hele wereld.

In de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw werd de vroege bluestraditie levend gehouden door blueszangers als Huddie Ledbetter, bijgenaamd 'Lead Belly' (om de talloze keren dat hij beschoten was!), Robert Johnson, Big Bill Broonzy en Muddy Waters.

Hoewel de blues wel nog steeds een bestanddeel van jazz, swing en rock and roll was, had het grote Amerikaanse publiek tegen de jaren vijftig de belangstelling voor de zuivere blues verloren. Met weinig te doen en

Bessie Smith

Big Joe Williams

Muddy Waters

Lead Belly

BB King

John Lee Hooker

Blind Lemon Jefferson

Mississippi John Hurt

geen platencontracten leidden de meeste blueszangers een teruggetrokken bestaan. Pas toen in de jaren zestig de Beatles en de Rolling Stones populair werden werd de blues weer voor het voetlicht gebracht. Tijdens de jaren zestig en zeventig werd de lichte muziekwereld beheerst door popgroepen. Deze jonge muzikanten waren echter sterk beïnvloed door opnames van de oude Amerikaanse bluesspelers. Terwijl het publiek in vervoering raakte door de nieuwe popidolen koesterden veel leden van de groepen zelf, zoals Mick Jagger en de gitarist Eric Clapton, een ware heldenverering voor Amerikaanse bluesartiesten zoals Big Joe Williams, John Lee Hooker and B.B. King. Op initiatief van deze supersterren, die hun idolen in levenden lijve wilden horen optreden, werden deze artiesten door de platenmaatschappijen 'herontdekt'. Ze werden teruggehaald uit de armoede en vergetelheid voor nieuwe studio-opnames en live concerten. Sindsdien heeft de blues nooit meer omgekeken naar het verleden. Waarschijnlijk is de blueswereld vandaag de dag sterker dan ooit, met een grote verscheidenheid aan bluesstijlen, die op pop-, jazz- en bluesfestivals over de hele wereld worden uitgevoerd voor een enthousiast publiek.

De twaalf maten-blues

"If it wasn't for bad luck I wouldn't have any luck at all."

Anonieme blueszanger

In het begin werd de blues voornamelijk uitgevoerd door solozangers die zichzelf op de gitaar begeleidden, en had de blues nog geen bepaalde vorm of lengte. Een blueszanger bleef in één akkoord tot de zin waar hij mee bezig was afgelopen was of tot hij zijn gitaar-break had afgemaakt, voor hij verder ging naar het volgende akkoord. Als gevolg daarvan hadden veel vroege blues geen vast aantal maten, en de lengte van het stuk hing af van de individuele artiest. Maar zodra de blues gespeeld ging worden door groepen van twee of meer muzikanten ontstond snel de vertrouwde vorm met twaalf maten die we vandaag de dag nog kennen. Deze openvolging van twaalf maten maakt het mogelijk om drie versregels of coupletten te zingen in muzikale zinnen van ieder vier maten. De tekst wordt gemaakt volgens een patroon van drie regels, waarbij de eerste regel wordt herhaald en de derde rijmt op de eerste. Deze vorm laat veel ruimte open voor improvisatie. Terwijl de eerste regel wordt herhaald heeft de zanger tijd om na te denken over een rijmwoord en een geschikt ritme voor de slotregel. Het eenvoudige schema van drie akkoorden dat de vroege blueszangers gebruikten, is nog steeds de grondslag voor de blues die vandaag de dag wordt gespeeld. De elementaire twaalf maten-blues is gebouwd op een

eenvoudige harmonie, die bestaat uit drie akkoorden: de akkoorden I, IV en V, d.w.z. van de eerste, vierde en vijfde trap van de toonladder, in C: C⁷ (c-e-g-bes), F⁷ (f-a-c-es) en G⁷ (g-b-d-f).

Alle vormen van blues, zowel de eenvoudige als de meer ingewikkelde, hebben dezelfde drie harmonische kenmerken (zie figuur 1):

1. De eerste zin van vier maten moet beginnen met het tonica-akkoord, I.
2. De tweede groep van vier maten begint in maat 5 met een beweging naar de subdominant, IV.
3. De laatste vier maten beginnen met een beweging naar de dominant, V, voor de afsluiting terug naar I komt.

Figuur 1. Blues in C.

Speel de akkoorden gebroken (zie figuur 2 en 3) tot je de 'vorm' van de blues in je vingers hebt.

Speel de akkoorden als dat kan ook op een piano om gevoel voor de twaalf maten-vorm te krijgen.

Figuur 2. Blues-schema in gebroken akkoorden.

Figuur 3. Idem.

Let op: sommige lezers hebben misschien opgemerkt dat het C⁷-akkoord, hoewel de blues in C-groot staat, een bes bevat, die niet voorkomt in de majeurtoonladder van C. Deze toon komt echter voor in zowel het C⁷-akkoord als de bluestoonladder zelf. In jazz-improvisaties spelen we volgens akkoordtonen en niet volgens de voortekening aan de sleutel.

Het is belangrijk de hierboven gegeven oefeningen strikt in tempo te spelen, zodat de twaalf maten-vorm gehandhaafd blijft. Op den duur zul je de twaalf maten-blues kunnen spelen zonder bewust te denken aan de akkoorden of het aantal maten. Je gaat de twaalf maten-structuur meer 'voelen' dan tellen, en je bent op een gegeven moment in staat intuïtief te improviseren over het akkoordschema.

De techniek om je bewust te zijn van een akkoord-schema bij het improviseren en tegelijkertijd niet bewust aan de akkoorden te denken is moeilijk in woorden uit te leggen. In het algemeen geldt dat hoe beter je je akkoorden en toonladders kent, des te meer je intuïtie en onbewuste creativiteit de vrije loop kunnen krijgen. Zoals de grote altsaxofonist Charlie Parker zei: "Je moet je instrument goed leren bespelen. Dan ga je oefenen, oefenen en nog eens oefenen. En als je dan uiteindelijk daar staat met je band, vergeet je alles en speel je alleen nog maar."

De bluestoonladder

"Jazz: the sound of surprise."

Whitney Balliett

De bluestoonladder, die bestaat uit 1 \flat 3 4 #4 5 \flat 7 8, wordt gebouwd op de toon waar de toonsoort naar genoemd is. Een blues in de toonsoort C gebruikt de bluestoonladder van C.

Een bluestoonladder wordt gemaakt door een majeurtoonladder te nemen en een paar verrassende alteraties toe te passen, die bekend staan als 'blue notes'. Met 'blue notes' worden meestal de verlaagde tert \flat 3, de verhoogde kwart #4 (= de verlaagde kwint \flat 5) en de verlaagde septiem \flat 7 van de bluestoonladder bedoeld, die niet voorkomen in de majeurtoonladder. De tweede en de zesde toon van de majeurtoonladder (de d en de a in C) worden in de bluestoonladder overgeslagen. Zie figuur 4.

De figuren 4, 5 en 6 geven een paar oefeningen om je vertrouwd te maken met deze toonladder.

Figuur 4.

Figuur 5.

Figuur 6.

De bluestoonladder kan worden gespeeld over het hele blueschema. De toonladder is een erg nuttig hulpmiddel om zelfvertrouwen te ontwikkelen; wat zo geweldig is als je ermee op een blueschema improviseert, is dat je *geen fouten kunt maken*. Je zou kunnen zeggen dat de bluestoonladder zelf al een fout is. Het zijn de 'foute' noten die zorgen dat het zo bluesachtig klinkt. Als je de bluestoonladder speelt in een solo, haal dan de volgorde van de tonen door elkaar – alsof je een stapel speelkaarten schudt. Probeer hoe het is om tonen of ritmische ideeën te herhalen. Bedenk dat je, als je een toonladder gebruikt om mee te improviseren, niet de hele tijd de hele toonladder hoeft te gebruiken – dat zou de solo nogal voorspelbaar maken. Herhaling van een ritmisch idee met maar een paar tonen kan even boeiend en effectief zijn als een idee waar een hele hoop vingertechniek aan te pas komt.

Om een nog sterker 'blue' en 'weeklagend' effect te krijgen buigen bluesgitaristen vaak tonen af door de snaar iets opzij te trekken; in het Engels heet dit 'bending'. De hoogte van de toon wordt daardoor van een kwarttoon tot een halve toon veranderd, wat bijzonder klaaglijk klinkt. (Dezelfde techniek wordt in Indiase klassieke muziek door sitarspelers gebruikt om microtonale toonhoogtevariëaties te maken, 'shruti's'.) Op de fluit kun je iets soortgelijks doen door afhankelijk van het effect dat je wilt bereiken de fluit naar binnen of naar buiten te draaien terwijl je een toon speelt; zie figuur 7 en 8.

Figuur 7. 'Bending'.

Figuur 8.

De blues kan ook gespeeld worden over een meer uitgewerkt akkoordschema, of in een mineurtoonsoort. Deze andere bluesvormen worden besproken in het volgende artikel van deze serie.

Veel van de bovengenoemde punten worden met meer diepgang geanalyseerd in 'The Jazz Flute', Peter Guidi's improvisatiemethode voor fluit (2 delen, Molenaar Edition, <http://www.molenaar.com>)

Peter Guidi is fluitist en saxofonist en de oprichter van de Jazz-afdeling van de Muziekschool Amsterdam, waar hij improvisatie- en ensemblelessen geeft. Zie voor meer details over zijn activiteiten als podium- en studiomuzikant en leraar www.peterguidi.com.